

LISTEK.

Prirodopis rastlinstva za nižje razrede srednjih šol. Spisal Alfonz Paulin. S 308 podobami. Strani 267. Cena trdo vezani knjigi 3 K 20 h. V Ljubljani. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1898. — V nemških izvestjih muzejskega društva l. 1897. je priobčil prof. Paulin sestavek o ameriški rastlini *Erechthites hieracifolia* Raf., ki se zadnji čas naseljuje po Evropi in se je prikazala tudi že na Kranjskem, in pisatelj sam jo je zasledil na Dolenjskem. Baš to svojo najdbo je opisal v imenovanem sestavku ter z njim pokazal, da ima temeljito znanje naše flore, pa ne na podlagi stare definicije, ki pravi: »Botanice est scientiae naturalis pars, cujus ope felicissime et minime negotio plantae cognoscuntur et in memoria retinentur.« Prof. Paulin je novodoben naravoslovec, ki ve, da rastlinstvo v svoji neskončni raznoličnosti ni brezpravilna zmešanina, nego je modro urejen celoten živ ustroj, v njem pa so vse rastline med seboj v tesni vzajemnosti in zavisnosti, in vsaka rastlina je v svojih delih tako prirojena, da doseže svoj namen v težkem boju za obstanek. Tisočerm oblikam tega boja ustreza enolika različnost rastlinskih organov, in kar priča sv. pismo o človeku, rekoč: »lasje na glavi so vam šteti«, in tako osvetljuje modrost v ustroju človeškega telesa — je takisto veljavno glede rastlin: vsaki lasec na njih ima svoj namen, je na pravem kraju, se razvije ob pravem času in v primerni obliki. Radi pa pritegnemo, da ni vsakdo, ki pozna rastlinstvo z označenega novodobnega stališča, s tem že tudi usposobljen, da bi spisal elementarno šolsko botaniko. Treba je, da ga vodijo pripoznana in utrjena pedagoška načela, in da jih je sam imel priliko umno zvrševati v šoli.

Prof. Paulin združuje pravo strokovno znanje z izkušnjami večletne šolske prakse, in zatorej je izšla iz njegovih rok knjiga, ki se sme imenovati vsestransko odlična. Vsebina je izbrana in razvrščena po najboljših vzorcih, zlog kolikor moči preprost in primeren duhu slovenščine, terminologija kaže v marsičem napredek, ki je vreden, da ga pozdravljamo s posebnim veseljem. Seveda ne smemo prezreti, da je bila pisatelju že uglasjena pot v slovenski botaniški literaturi, šolski in izvenšolski. Tu naj omenimo le dve poglavitni deli: Tušekov »Prirodopis rastlinstva za spodnje razrede srednjih šol« je izšel v prvem izdanju že l. 1864., in širšim krogom je marljivo in skrbno opisal »Naše škodljive rastline« prof. M. Cilenšek v knjigah družbe sv. Mohorja v l. 1892.—96.

Prvo poglavje Paulinove botanike je kakor v Pokornyjevi-Tušekovi »popis najvažnejših rastlinskih vrst« in zavzema štiri petine vse knjige. Pisatelj je uporabil naravni sestav v obliki, ki je sedaj med znanstveniki veljavna, začenjajoč z najpopolnejšimi rastlinami ter okončujoč z najenostavnejšimi rastlinskimi bitji. Drugo poglavje pa ne govori le »o glavnih delih cvetočih rastlin«, nego pisatelj je iz svoje volje pristavil nauk »o razplodbi, razmnožitvi in razširjatvi cvetnih rastlin«. Ta nameček je prav posebna vrlina Paulinove knjige.

Opazovanje in popisovanje rastlin namreč je in bode vedno poglavitna naloga botaniškega pouka na nižji stopinji. O izobraževalnem in vzgojevalnem namenu tega početja na tem mestu ne bomo govorili. Vsaki učitelj botanike pa mi pritegne, da so one šolske ure njemu in mladini najprijetnejše, nujuspešnejše in najpobudnejše, v katerih učenci zvedo kaj o biologiji opisanih rastlin. Biologija je povsem novodoben oddelek v rastlinoslovju ter nas seznanja o

vnanjih odnošajih rastlinskega življenja, učeč, kako so rastline ustrojene, da si pridobe hrano, da se varujejo škode, s kakšnimi uredbami si zagotavljajo zarodek zdravega semena, s kakšnimi pomočki raztresajo plodove in semena, da morejo na primernih krajih kaliti. Neskončna je obilica sredstev, s katerimi je opremila narava deco florino, predno jo je postavila na torišče, kjer se bije neprestani ljuti boj za obstanek; neizmerno mično pa je tudi, ta sredstva zasledovati, spoznavati in se jim diviti. Prof. Paulin se je spomnil znanega učnega načela A. Komenskega in je naši šolski mladini posladil učenje botanike s tem, da sporoča v svoji knjigi zlasti o razplodbi in razširjatvi rastlin. Nauk o oprahšitvi in o čudovitem vzajemstvu med cvetjem in žuželkami je vpletel na primernih mestih že med popise rastlin, strnil pa ga je v kratek in jasen pregled v svojem primečku v drugem poglavju na koncu knjige. Tudi žužkojede in zajedave rastline so omenjene in popisane.

Tako se je popel pisatelj od golega popisovanja oblik do razumevanja njih opravil v življenju rastline, kolikor je možen in dopusten ta nauk v nižjih razredih. Kar se v ta namen v šoli porabi več truda in časa, to se stoterno poplača z veseljem, ki ga vzbuja učencem globokejšje spoznavanje in reševanje mičnih, a lahkkih ugank.

Dasi smo knjigo skrbno pregledali, nismo našli bistvenih pomanjkljivosti. Na str. 138. se je pač vrnila majhna pomota. Knjiga tu pripoveduje o žuželkah, ki prenašajo plod od cveta do cveta širokolistne kukavice (*Orchis latifolia*), in pravi, da žuželka, ki je prinesla s seboj pelodni grudici, butne v cvetu z njima ob brazdo »ter se ju iznebi«. Istina pa je ta-le: Pelodni grudici sta zloženi iz malih, rahlo sklenjenih skupin pelodovih zrn; le one skupine, ki se dotaknejo brazde, obtiče na-nji ter se odločijo, ko se žuželka umakne, da bi odletela s cveta. Ena pelodna grudica torej utegne oprahšiti več brazd.

Posebna vrlina knjige so tudi mnoge, skrbno izvršene podobe. Našteti jih je 308, a večina jih kaže po več posameznih likov. Med temi je dosti diagramov, ki so vstavljeni, da more učence hitro in lahko pregledati število in medsebojno lego cvetnih delov enega cveta. Tisk je zelo skrben, papir dober, podobe so postavljene kolikor moči tik besedila.

Vidi se, da sta se pisatelj in založnik vsaki po svoje potrudila, da bi nam podala vsestransko dovršeno delo; bodita uverjena, da se jima je to posrečilo.

Ferd. Seidl.

K novi izdaji Prešernovih poezij.¹⁾ Po kakih načelih naj bi bila urejena nova izdaja Prešernovih poezij, o tem se je v tem mesečniku že precej veliko napisalo. In ni čuda, če se vsi izobraženi sloji našega naroda zanimajo za to, kakšna bode pač ta nova, krasna ilustrovana in obenem kritična izdaja. Čeprav je bil Prešeren sin pretekle in že zdavnaj premagane romantiške dobe, vendar

¹⁾ Za Vl. Levca in prof. Peruška nazori, ki smo jih po načelu »audiatur et altera pars« zaporedoma objavili v »Zvonovem listku«, dajemo drage volje prostora tudi še tretjemu glasu o bodoči Prešernovi izdaji — audiatur et tertia pars! — in to tem raje, ker je odlični pisatelj teh opazk tudi sam pesnik, in ker o njih zlasti poučarja stališče pretežne večine bodočih kupovavcev nove Prešernove izdaje — kupovavcev, ki ne bodo čitali Prešernovih poezij s kritičkim očesom, ampak se bodo hoteli z njimi estetiški naslajati. In pa uvaževati treba resnične besede, s katerimi je sklenil g. pis. svoje pripomnje: »Več oči več vidi«.

je ostal naš, je ostal pravi narodni poet; njegova pesniška muza je ostala za nas še vedno mlada in lepa. Pesniški genij njegov se je takorekoč amalgamiral z našim kulturnim bistvom — tako, da si našega prosvetnega slovenskega preporoda še misliti ne moremo brez Prešerna. Napredovali smo izza Prešernovih časov v marsičem; napredovali smo tudi v poeziji na marsikatero stran; ker smo sinovi novega časa, smo napredovali v novem socialnem, modernem duhu . . . Če je pa jezična oblika Prešernovih verzov neredkokrat pomanjkljiva — ali je on kriv tega? Pomislimo, kakšen je bil naš jezik tiste čase! Kdo je govoril takrat naš jezik? Kmet pri svojem delu in pa — duhovnik v cerkvi, drug nihče. A Prešernov veliki genij nam je ustvaril tudi pesniški jezik, pesniško dikcijo. Na usta Prešernova je narod naš prvokrat izpregovoril s takšnim umetnim, pesniškim jezikom, ki so ga tudi smela slišati mnogo bolj razvijena in fina ušesa visokoizobraženih sosedov naših. Prešernova pesem je bila prva »vox humana«, prva svobodna misel iz slovenskih ust. Prešeren je naš Puškin in Lermontov, naš Mickiewicz, naš Čelakovský in Erben, naš Preradović in Vraz; v nekem oziru je tudi naš Petöfi . . .

Dasi je, kakor smo rekli, romantik od temena do pet, se vendar ni postaral. Svoj čas sovražen od modrih filistrov in borniranih nazadnjakov, je dandanes ljubljien in čisljan ter visoko spoštovan povsod, koder se govori ne samo slovensko narečje, temveč, koder se govore slovanski jeziki sploh. Vsi ga ljubimo in občudujemo našega Prešerna, vsi: staro- in novostrujarji, pa zato se vse zanima, kdaj in v kakšni obliki in obleki pride na svetlo nova izdaja njegovih poezij . . .

Nekateri hočejo, da bodi nova izdaja Prešernovih poezij takorekoč fotografski podobna prvi izdaji iz leta 1847., ki jo je uredil avtor sam; drugi hočejo, da naj se popravi jezik Prešernov naravnost po dandanes veljavnih slovniških načelih. To sta dve skrajnosti, kar se tiče jezika. Po mojem mnenju leži tudi tu pravo nekako na sredi.

Za »fotografski« enako izdajo niscm. Nova izdaja ne bo namenjena samo učenjakom v jezikoslovne študije. Prizanašajte nam z jezikoslovjem v beletristiki! Nova izdaja se priredi marveč — to je že l. 1897. temeljito pojasnil in dokazal v »Zvonu« str. 316. i. d. g. prof. Perušek — zato, da se v dostojni zunanji obliki čimbolj razširijo njegove poezije med Slovenci in drugimi Slovani; nova izdaja naj olajša uživanje Prešernove muze; novo izdanje je naravnost potrebno, ker prve in Stritarjeve-Jurčičeve izdaje ni več dobiti, Fischerjeve mikroskopske izdaje pa človek navadno brez povekšalnega stekla ne more lahko čitati. —

Ako pa izdaste Prešerna povsem v prvotni jezični obliki brez vsake spremembe, bi utegnile nekatere zastarele oblike morebiti motiti zlasti neučenega čitatelja in mu kaliti estetiški užitek. Jaz bi bil torej zato, da se n. pr. oblike, kakor: per, sim, osredik, vsim, zapušena, spominj, ljubčik, de, pevic, vunder, z Bogam, zmeram, petik, jez, očesov itd. popravijo v sedaj veljavne oblike: pri, sem, osredek, vsem, zapuščena, spomin, ljubček, da, pevec, vendar, z Bogom, zmerom, petek, jaz (ego), očes . . . Tudi dialektni lokalizem »kogá« namesto kaj (V kogá si tak zamišljen« — »kogá mi je pernesla pevška žila«) bi se moral modernizovati v pravilni kaj. Takisto bi se imele pridevniške oblike, n. pr. lepíga, lepímu popraviti povsod v pravilno obliko: lepega, lepemu itd. Končnica -am v daj. množinskem in orodniku ednin. mošk. in srednj. spola bi tudi lahko dobila

povsod, koder ni na poti rima, moderno formo. Mislim, da bi Prešeren, tako »popravljen«, ostal še zmerom Prešeren. Glavna stvar je dikcija, duh; črka je mrtva. Da se pa more kak starejši beletristik dandanes uživati, v ta namen menda tudi drugi narodi popravljajo do neke meje dotične avtorje v jezičnih oblikah; vse drugo puščajo pri miru. — Smela in morala bi se v novi izdaji opustiti tudi naglasna znamenja, ki jih ima prva izdaja skoro na vsaki besedi! Kolikor je meni znano, teh nepotrebnih akcentov ni zaznamoval Prešeren sam, ampak njegov korektor . . .

Jurčičeva-Stritarjeva izdaja se precej bliža mojemu idealu nove izdaje; v nekaterih rečeh pa je bil še Levstik, ki je to izdajo urejal, predaleč, ker je popravljal Prešernu tu in tam tudi tekst. Primerjal sem to izdajo z besedilom prve izdaje in se prepričal letos na svoje oči, da je Levstik Prešernovo dikcijo, žal, pogostokrat pokvaril! ¹⁾

V predgovoru nove izdaje bi se moralo povedati, koliko in v katerih oblikah se je popravila v jezičnem oziru prva izdaja . . .

Končno naj se dotaknem tukaj še razvrstitve poezij samih; tega momenta, kolikor jaz vem, se dosedaj še nihče ni dotaknil.

V Jurčičevi-Stritarjevi izdaji iz l. 1866., v kateri smo mi »mladi« po večini čitali Prešerna, se začenja na strani 219. »Dostavek nenatisnjenih, in tudi že kdaj kje natisnjenih, toda dozdej še ne zbranih (Prešernovih) pesmi.«

Ta dostavek obsega lirske in epske in to izvirne ter prevedene poezije.

Jaz sem odločno za to, da se poezije tega »dostavka« vrste po svojem značaju v tiste rubrike, v katere je Prešeren sam razdelil svoje poezije. Izvirna lirska pesem »Zdravica« bi se morala torej v novi izdaji vvrstiti med »Pesmi« (lirske); pesem prigodnica »Janezu Hradeckemu« bi se vvrstila menda najprimerneje med »Različne poezije«; sonet: »Ljubezni tiranija« pa bi prišel kam na primerno mesto med sonete; poezije epskega značaja: »Nuna«, »Zarjavela devica«, »Sveti Senan«, »Nebeška procesija«, »Pesem od zidanja cerkve na Šmarni gori« in »Šmarna gora« pa spadajo med »Balade in romance«, prevodni odlomek »Parizino« bi jaz dal natisniti n. pr. kar za »Leonoro«, ki je tudi prevod.

Drobiž v dostavku: »Napis na grobu Matije Čopa«, »Na Linhartovem grobu«, »Na Franceta Julijana grobu«, »Uganki«, »Božje in hudičeve hiše v Lj.«, »Bog«, »Rapiču«, »Slomščeku«, »Ničemuren up«, »Čudni dihur«, »Novičarjem« in kar se je še takih »iveri« našlo v zadnjem času, pride seveda pod zaglavje »Zabavljivi napisi«. Ta oddelek naj bi se menda raje postavil za »Krstom pri Savici«, ker je najmanj važen, t. j. sam ob sebi sicer važen za poznavanje socialnih in literarnih razmer v Prešernovih časih, toda gotovo najmanjše poetične vrednosti. Ako pa bi se hotel »Krst pri Savici« obdržati vsekakor na koncu izvirnih slovenskih poezij Prešernovih kot velik epski monument, potem bi prišli pomnoženi »Zabavljivi napisi«, boljše pod skupnim zaglavjem »Napisi«, pred »Krstom pri Savici«.

¹⁾ Primeri jako inštruktivni članek g. Vladimirja Levca v »Zvonu« 1896. l. na str. 451. in 152., kjer je neovržno dokazal, da je bil res Levstik tisti, ki je Prešernov tekst v Jurčičevi-Stritarjevi izdaji — »popravljal«.

Kot dodatek ali dostavek bi se natisnile za »Krstom pri Savici« potem vse Prešernove nemške pesmi, izvirne in pa njegovi nemški prevodi svojih poezij. Slovenski prevodi Prešernovih nemških pesmi pa — to je menda jasno — nikakor ne spadajo v novo izdajo. Nemške izvirne Prešernove pesmi pa vsekakor sodijo v novo (salonsko) izdajo, ker nam bodo popolnjevale duševno podobo, čeprav so pisane v tujem jeziku. Kdor hoče poznati celega pesnika in človeka Prešerna, ta mora poznati vse njegove izvirne poezije, torej tudi nemške, ker so tudi te zanj takisto značilne kakor slovenske . . .

Toliko v blagohotno uvaževanje uredniku nove izdaje Prešernovih poezij. Saj »več oči več vidi«.

A. Aškerc.

Razstava Germovih slik. V deželnem muzeju v Ljubljani je razstavil m. m. naš mladi rojak, g. Jožef Germ, serijo svojih portretnih študij. Kdor se količkaj zanima za slikarstvo, kdor je že kdaj užival umotvore raznih mojstrov kista in barve po galerijah velikih mest in kdor je bil šel gledat Germove slike, mora pritrditi, da je naš Germ pravi umetnik. Izmed razstavljenih slik — vseh skupaj jih je 32 — je največ portretov živečih oseb ali tako zvanih študij »po živih modelih«. S temi prvimi proizvodi svojega čopiča je torej g. Germ že pokazal, kam ga vleče njegova muza: k upodabljanju človeškega obličja kat' exohén. Ne zanima ga toliko krajina, priroda, v kateri človek živi, ne zanima ga niti toliko noša, nego izbral si je najzanimivejši del človeškega bitja, del, iz katerega odseva notranjost, duševnost, naš pravi »jaz« — namreč glavo človečjo, človeško obličje. Zgodovina umetnosti pozna slikarje, ki svoj vek skoro niso drugega slikali nego portrete. Dober portretist mora biti pa seveda tudi slikar historičskih slik in pa žanrist. Kdor se je vglobil v katerega izmed razstavljenih Germovih portretov, mora reči, da zna naš belokranjski rojak čisto imenitno na platno »zadeti« človeški obraz. Saj je tukaj glavna stvar: prenesti dušo, individualnost modelovo na platno. To je skrivnost barv. Kdor to zna, ta je mojster. Po soglasni sodbi tistih, ki so videli »Germa«, je med njegovimi podobami veliko del, ki bi jim pristojal epitheton »doyršena«. Naš umetnik pa je seveda prepameten, da bi mislil, da je že zdaj na vrhuncu; žalil bi ga, kdor bi mu rekel, da ne bo več napredoval. Ali najstrožji presojevalec mora reči, da dela g. Germu že ta prva razstava čast.

Ko stojite pred portretom: »V molitev vtopljen« (št. 18.), ali se vam ta slika ne zdi triumf realističnega slikanja? Ali ta starc ne živi in ne diha pred vami, molitve šepetajoč?

In portret operne pevke, gospodične S., ali pa n. pr. gospe dr. M-ve — niso to biserji pastelnega slikanja?

Kako vam ugaja plastična glava dremajočega meniha? Živo, resnično — kaj?

Toda, čemu bi se spuščal v detalje! Kdor je ogledoval slike z razumom in srcem, ta ve, kaj je »lepo« in srečno izvršeno. Vobče se priznava, da zna g. Germ tudi z lučjo spretno ravnati. In baš svetlobo, solnčno in umetno, prikazati z barvami, oziroma slikati predmet v svetlobi, ki ga obseva — to baje ni igrača. V Germovi razstavi smo videli sujete v solnčni svetlobi in tudi v umetni luči (n. pr. »Mati pri mrtvem dečku«). Neka posebnost se kaže pri Germu že sedaj, da slika nekatere portrete na zelenem ozadju, med cveticami i. t. d. Nekaj ženskih portretov smo videli v takem »milieuu«. Morebiti ima

ravno z ženskimi portreti tudi največ sreče; saj kaj bi moglo biti hvaležnejše za kist portretistov, nego lep, mlad, svež ženski obraz? . . .

Naš umetnik, ki je otvoril svoj atelijer v Pragi, ima vse tisto v sebi, kar mora imeti vsaki dobri sin muz: poleg resničnega talenta namreč veliko ljubezen in navdušenje za umetnost samo, nemirujoče hrepenenje po čimdalje večji dovršenosti in neprestanem napredku. Kot zvest rodoljub bi g. Germ gotovo rad posvetil svoj kist narodu svojemu ter slikal žanre-slike iz našega narodnega življenja, slike iz naše zgodovine. Vse to je še umetniško neizčrpano, vse še čaka čarovnega čopiča, ki nam pokaže naše življenje, kolikor je v njem kaj posebnega, ki nam pokaže našo zgodovino v barvah. Ali ni dovolj hvaležnih snovi iz naše reformacijske dobe, iz te vse premalo in preenostransko ocenjene dobe, ki je rodila našo kulturno slovensko individualnost?! Kak velikān je Trubar! Kako plastično se s svojimi vrstniki, z Dalmatinom, Vergerijem in drugimi vzdiguje izza zgodovinskega obzorja, visoko držeč svobodno zastavo našega prepورا . . . In turške vojne in »stara pravda« s pestrimi bojnimi prizori, s srditimi bitkami in tragičnimi katastrofami . . . ali ni tu dovolj snovi historičskemu slikarju? Potem naš drugi prepura pod vplivom francoske okupacije . . . simpatična podoba Vodnikova, Zoisova . . . Dalje naše tretje »vstajenje« sredi tega stoletja . . . Prešeren in Bleiweis in Slomšek . . . Kje ste slikarji slovenski, ali vse to ne miče vaše fantazije?

O, verjamemo, da je že marsikateri izmed naših mladih slikarjev, umrlih in živečih, premišljeval o vsem tem. Toda če bi bil tudi sposoben umetnik-rojak, da bi bil slikal nam lastno zgodovino, upasti mu je moral pogum, izgubiti je moral veselje do dela, ko je videl, da Slovenija nima bogatih mecenov, ki bi take slike, take naše umotvore kupovali. Ali mislite, da bi Neslovenci ali celo Neslovani hoteli kupovati »našo zgodovino«?

Umetnik pa mora — živeti! In čim večji umetnik je, tem večje potrebe ima in tudi zasluži, da ima svojo eksistenco popolnoma utrjeno. Samo, ako je gmotno nezavisen, dela, kar sam hoče, k čemur ga sili njegov genij. Po naročilih pa dela navadno le — rokodelc.

Slovenskemu umetniku torej pogled v bodočnost ni baš mikaven, ni vabljen in ne vzpodbuden.

Upajmo pa, da se te neugodne razmere izboljšajo vsaj toliko, kolikor jih more narod naš, t. j. razumniki njegovi izboljšati. Upajmo, da se bodo naši omikani sloji začeli vendar bolj zanimati tudi za naše nadepolne slikarje in kiparje . . . Veselilo nas je slišati, da so nekaj portretov Germovih naročili in kupili nekateri naši rodoljubi. Ogromna večina razstavljenih slik pa je še nerazprodana.

A. Aškerc.

Slovensko gledališče. Nenavadno zgodaj so se odprla letos vrata našega Talijinega hrama.

Imeli smo prvo slovensko predstavo že 21. septembra, a druga leta se je začelo slovensko gledališče navadno šele meseca oktobra.

Ta zgodnji začetek smatramo za pojav posebne energije in samosvestnosti našega gledališkega vodstva, in baš teh lastnosti je treba pred vsem možem, ki stoje na čelu podjetja, ki je izmed najvažnejših narodnih osnov.

Ko je bilo v pretekli sezoni naše gledališče večkrat tako slabo obiskano, da se je morala zbuditi nevolja vsakemu resničnemu rodoljubu, se nismo ničesar bolj bali, nego da ne bi intendanciji našega gledališča pošel pogum, in

da ne bi glede na neugodne gmotne razmere omejila dosedanjega svojega delokroga ter skrčila gledališkega repertoarja.

To bi bil najhujši udarec, ki bi mogel zadeči naše gledališče! To pa zlasti spričo tega, ker je še vedno smatrati slovensko in nemško gledališče za dve kolikor toliko si nasprotni podjetji, ki tekmujeta ter se borita za prvenstvo.

V umetniškem oziru tako tekmovanje gotovo ni slabo; nasprotno, konkurenca bi vplivala kakor povsod tako tudi tu blagodejno ter bi pospeševala razvoj obeh gledališč, da le procvit vsakega gledališča ne bi bil tako zelo zavisen od gmotne podpore, in da bi le ponujala Ljubljana dovolj pogojev za obstanek dveh gledališč! Toda ni teh pogojev, to se pokaže prej ali slej.

Zlasti pa preti slovenskemu gledališču resna nevarnost, ker se baš pri nas nahaja le premalo onega vzornega rodoljubja, po katerem se tako silno odlikujejo n. pr. Čehi, in ker imamo baš mi le premalo takega občinstva, katero bi nekoliko silila v gledališče tudi narodna zavednost in požrtvovalnost.

Da je pri nas posečanje gledališča precej odvisno od tega, kaj gledališče nudi, o tem smo se lani lahko prepričali tudi pri nemškem gledališču; akoravno je bila hvala, ki se je pela nemškim predstavam v uradni »Laibacherici« večinoma pretirana — zlasti operetne predstave so bile jako slabe — treba vendar priznati, da je nemško gledališče glede raznovrstnosti repertoarja in pa glede kakovosti dramatiških predstav v primeri s prejšnjimi leti nekoliko napredovalo.

Zato je bilo edino pravo, da je tudi intendancija našega gledališča le še bolj napela svoje moči ter poskusila vse, da povzdigne gledališče še na višjo stopinjo, nego je bilo dosedaj.

Hvaležni ji moramo biti za to tem bolj, ker njena naloga res ni lahka.

In baš težkoče, s katerimi se je boriti vodstvu našega gledališča glede dobave primerne repertoarja in glede pridobitve sposobnih igravskih moči, prezre naše občinstvo le prerado. Nemško gledališče ima na to stran neprijemno lažje stališče.

Pri nas še ni dovolj, da se kupi pravica za uprizoritev kake drame ali opere, temveč treba je dobiti in plačati še prelagatelja. In kaj de ravnatelju nemškega gledališča, ako se mu izneveri in zruši pogodbo kak igravec, ali ako se pokaže, da je kateri igravec nesposoben; v dveh, treh dneh so mu spet nove moči na razpolaganje. Pri nas pa je to drugače!

Že od opernih pevcev treba zahtevati, da govore čisto slovenščino, koliko bolj pa je to neizogibno v drami! Toda odkod dobimo slovenščine zmožnih igravcev?

Človek bi skoro trdil, da je to nekak poseben znak slovenskega značaja, da se nam rodi tako malo igravcev. Pač se ponašamo z nekaterimi igravci — umetniki, a ti so spet za nas preveliki, tako da izvršujejo svojo umetnost v tujini; toda kako je to, da imamo tako malo srednje dobrih, našim razmeram primernih igravskih moči? Ali jih morda vendarle premalo zasledujemo in premalo negujemo? . . .

Pri dosedanjih naših razmerah si ni težko misliti, v kakšno zadrego lahko spravi gledališko vodstvo brezvestnost enega samega igravca. In taki neljubi in nelepi slučajji se pri našem gledališkem osebju, žal, le prepogosto ponavljajo! Res je in prav je, da umetništvo hodi tudi za kruhom; toda naši igravci, zlasti naši diletantje naj bi si bili vendar tudi v svesti, da s svojim poslom izvršujejo idealno narodno nalogo. Žal, da je tako malo najti tega idealnega zanosa!

Kakor je videti, goje menda nekateri naši igravci mnogo manj nego katerikoli drugi naši umetniki svojo umetnost vsled one notranje potrebe, ki mora biti vsakemu umetniku poglavitni nagib in bodrilo. Ni še dolgo tega, ko so morali naši pesniki in pisatelji popolnoma zastonj pisati, in kako slabo se plačujejo še dandanes! Če bi cenili in razvrščali naše umetnike po honorarjih, ki jih jim donaša njih umetnost, no potem naši igravci daleč nadkriljujejo vse druge naše umetnike!

Toda razmere so pač take, in naše občinstvo jih mora upoštevati. Gledališče stane denarja, prav mnogo denarja, in zato je dolžnost vsakega rodoljuba, da je po svojih močeh podpira. Nikdar nismo mogli umeti izgovorov, s katerimi se izkušajo otresti nekateri mlačneži in malomarneži te svoje dolžnosti. Prav je sicer, da tudi vodstvo gledališča izkušaj kolikor možno ustreči željam občinstva: toda vsaki razsodni človek mora vendar izprevideti, da so tu gotove meje na eno kakor na drugo stran, in da vseh v vsakem oziru nikdar ni moči zadovoljiti. In pa tisto zahrbtno zabavljanje, ki je tako nepristojno omikannemu človeku, naj bi že vendar prenehalo! Saj imamo dovolj časnikov, v katerih povemo lahko vsaki svoje mnenje!

Nasprotno pa naj se naše gledališko vodstvo ne zadovoljuje z zavestjo, da je popolnoma storilo svojo dolžnost, ter naj nikar docela ne prezira one vrste kritike, ki jo opravlja občinstvo v zasebnih pogovorih. Po naših mislih je celo treba, da intendancija vedno in vedno pozveduje, kako sodi občinstvo o gledališču in o njenem delovanju, in radovoljno naj bi dala pojasnila, kjer ga je treba. Na ta način bi se odpravilo marsikako nasprotje ter izpodbila tla marsikateremu obrekovanju . . .

Našemu občinstvu je do zdaj zlasti nedostajalo — in to smo, če se ne motimo, nekoč že poudarjali — tisto navdušenje za gledališče, brez kakršnega ne more uspevati pri nas nobeno narodno podjetje. Zdi se nam, da naše občinstvo doslej še nikdar ni prav uvažilo, da je gledališče prosvetni zavod izredne važnosti; kajti drugače nam je nedoumna ravnodušnost, ki se je do zdaj javila nasproti našemu gledališču. Da se navdušujemo za vseučilišče, to se vidi vsaj nam nelogiško in neskladno, ker si težko mislimo narod, ki bi imel svoje vseučilišče, pa ne bi imel svojega gledališča. Znanost in umetnost moreta procvitati druga poleg druge; vseučilišče bodi mesto, kjer se nam razodeva vrhunec človeške vede, kjer spoznavamo bistvo človeškega uma, gledališče pa bodi kraj, kjer naj nam stopa pred oči višek človeške umetnosti, kjer naj se naslajamo s cvetom poezije, kjer naj občutimo, karkoli je kdaj občutilo človeško srce . . . Kakor se spopolnujeta duh in srce, tako naj se spopolnujeta vseučilišče in gledališče! . . .

Vemo, kake misli prešinjajo pri teh opominih naše črnovidce; brez dvojbe se spominjajo ubožnosti naše dramatične umetnosti, in kak zlovoljnež bo poudarjal, kako majhen uspeh so imeli doslej vsi naši izvorni dramatiški proizvodi. Toda vsi ti ugovori nam ne omajajo vere, da je pri nas tudi tu napredek možen, in da pridemo, ako vztrajamo, prej ali slej do domačega gledališkega repertoarja takisto kakor do svojega vseučilišča . . .

Izrekli smo že nekje prepričanje, da ni možno, da Slovenci, ki so pokazali vendar za vse druge umetnosti primerno lep talent, baš za dramatično umetnost ne bi imeli nobene sposobnosti. Samo potrebne samosvestnosti in pa dobre volje nam nedostaje! Res je sicer, da se dosedanji poskusi niso Bog ve kako

posrečili, a to ne sme oplašiti precej naših pisateljev in ne sme navdati našega občinstva takoj z malodušnostjo. Pomisliti treba, da, kdor hoče pisati dobro dramo, mu ni dovolj, da je rojen umetnik, ampak da mora imeti veliko, veliko gledališke rutine, a to si pridobi šele polagoma z mnogim trdom, naporom in — vajo! . . .

S posebnim veseljem smo čuli novico, da je letos doslej prejela intencija našega gledališča nič manj nego sedem izvirnih del. To je vendar nekaj! In če se obnesejo od doposlanih sedmih le trije proizvodi, smo že lahko zadovoljni. O teh igrah sicer še ne moremo govoriti, ker jih ne poznamo, pač pa si že danes usojamo nekoliko besed izreči o predstavah izvirnih del.

Malokatera zloba nam je bolj mrzka nego hinavščina. In hinavščino smo opazovali doslej v našem gledališču še vselej, kadar se je predstavljalo prvič kako izvirno delo: strašansko, skoro divje ploskanje, glasni klici, ki so pisatelja prisilili, da se je pokazal na odru, poklonitev venca pisatelju — vse to je bilo doslej obligatorno pri takih predstavah; kadar pa se je igra ponovila, je bilo gledališče — prazno! Nam se zdi tako početje — da se milo izrazimo — nelepo! Vsaj v gledališču bodimo odkritosrčni, ako že v navadnem življenju ne moremo izhajati brez licemerstva. Kako uslugo pa napravimo s tem pisatelju, če ga najprej tako pretirano proslavljamo, potem pa mu pravo mnenje pokažemo s tem, da njegove igre več ne posetimo? Ne moremo si misliti pisatelja, ki bi bil tako otročje-lakomen take navidezue slave, a bi se mu vihal nos radi tega, ker ni dobil venca; nasprotno pa gotovo boli in peče pisatelja, ko izprevidi, da se je občinstvo norčevalo iz njega! —

Opustimo torej vse tisto neupravičeno in pretirano slavlje, pa gojimo raje nekoliko več istinitega spoštovanja do pisatelja in njegovega umotvora! Napačno bi bilo, ako mu ne bi dali dokazov svojega priznanja, a držimo se pri tem nekih mej, kajti vsako pretiravanje je smešno in provzroči neizogibno reakcijo.

Takisto pa tudi ne obsojamo brezobzirno! Preden izrečemo sodbo o kakem delu, dobro preudarimo vse, da ne storimo komu krivice. Nikar ne prezrimo, v kako težavnih razmerah pišejo brez izjeme vsi naši pisatelji; uvažujmo, da n. pr. milijonarja Sudermann in Hauptmann, ki ne poznata vsakdanjih skrbi, in ki se s celo dušo lahko posvetita svoji umetnosti, tudi lažje podasta kaj dovršenega in popolnega, nego katerikoli naših pisateljev, ki skoro brez izjeme vsi porabijo svoje boljše moči v borbi za vsakdanji kruh.

Bodimo hvaležni našim pisateljem za to, da se žrtvujejo, zlasti tistim, ki nam podajo kak dramatiški proizvod; kajti baš ti imajo najmanj dobička in najmanj plačila za svoj trud. Bodrino jih k daljnemu delovanju s tem, da zahajamo pridno k predstavam njih del; kajti le tedaj moremo zahtevati, da napredujejo ter se povzpevajo više in više . . .

Seveda nam je bila pri teh opominih le bolj sodba občinstva v mislih; kritika sama se mora postaviti tudi nasproti domačim proizvodom na bolj absolutno stališče. Vendar lahko razvidijo naši pisatelji že iz tega vvodnega razgovora, da nam pero vodi čista ljubezen do stvari, in da bo tudi našo kritiko preveč vedno dobrohotnost do one meje, ki se da spraviti v sklad s popolno objektivnostjo in pa seveda tudi z našimi načeli o umetnosti; a ta načela — to smemo poudarjati — so jako liberalna in nikakor ne pedantovska.

Z.

